

Terpszikhoré Szegeden

A SZEGEDI BALETT ÚJJÁSZÜLETÉSÉRE

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

Napjaink megélénkült iskolai társadalmi életében kiemelkedő helyet foglal el a maturandusok szalagavató bálja. Sokan és sokfelé táncolják *Rózsavölgyi Márk Első magyar társastáncát*, s ha szakavatott mestertől tanulják e valóban szép, a reformkor és a magyar romantika szellemét tükröző koreográfiát, akkor *Szöllősy Szabó Lajos* művét táncolják. Mindmáig ez az egyetlen olyan hazai táncalkotás, amely írásban rögzített formában maradt ránk a múlt századból, s ezért is mondhatjuk, hogy a legrégebb magyar társastánc. Meglehetősen kevesen tudják, hogy Szöllősy Szabó Lajos nem kis sikerrel tevékenykedett Szegeden, 1860-ban az ő palotását táncolta a színház „balettszemélyzete”, 1865-ben pedig *Kocsisovszky Jusztin* társulata ugyancsak „Szöllősy táncmester szerzeményeit” adta.

1860-tól kezdődően szinte minden évben megjelent Szegeden egy magyar vagy külföldi vándor táncársulat — ahogyan akkoriban nevezték: „repülő balett” —, így a *Friedrich Wilhelmstädter* színház, egy párizsi együttes, angol társulat, a *Sarah Bernhardt Színház* együttese, de fellépet a nyolcvanas évek végén nagy sikerrel vendégszereplő *Orosz népi énekegyüttes* is, műsorában sok táncbetéttel. A külföldiek mellett a népszínház táncosai is vállaltak vendégszerepléseket a színház előadásain.

A Szeged környéki falvak és tanyavilág néptáncokincse ismert és elismert volt, érdekes tánc történeti adat e korabeli sajtóhír: „Huszárok, bakák, inasok, iparoslegények vettek részt a tánc versenyben, s bár Szegeden sebb magyar csárdás látható, sokan mégis feltűntek tősgyökeres magyar tánczukkal.” Az 1903-as év nagy szenzációja *Isadora Duncan* magyarországi vendégszereplése. Szegedi fellépése az év egyik legjelentősebb eseménye, s ekkor valóban a legújabb avantgárd törekvésből kapott ízelítőt a város. Duncan Liszt-muzsikára előadott szabad táncban emlékezett 1848 mártírjaira — siratóval. 1914-től három-négy évenként a *Magyar Királyi Operaház* balettagyüttese jelenik meg a városban, s a repertoár legsikeresebb darabjait mutatják be a társulat vezető művészeinek közreműködésével.

A húszas évek második felétől, de a harmincas években is a különböző liberális és radikális polgári szellemi áramlatok közötti kontaktusok alakításában kap nagy szerepet Magyarországon a táncművészet. Nem a balett, nem a mozdulatművészet, hanem a tánc. (Fontos ezt így megjegyeznünk, mert nem egy operai művészt találunk a mozdulatművészek soraiban, vagy az épp formálódó színpadi néptáncművészet, -mozgalom cselekvő szimpatizánsai között.) E korszakban is ellátogatnak hazánkba a legnevesebb szólóisták és csoportok. *Gert Palucca* a német expresszionista táncművészet jeles előadóművésze — ma is aktív művész-pedagógusa — 1932 októberében *Ilbanos-*, *Szkrjabin-*, *Händel-*művekre készített koreográfiáit táncolta a Szegedi Nemzeti Színházban. *Milloss Aurél*, a náciizmus uralomra jutása után Németországból hazatérő modern táncos és koreográfus 1936-tól lép fel szólóműsorával és stúdióvendégeivel a szegedi kamaraszínházban — többször is. 1937-ben a szóelőest programjában olyan műveket találunk, mint a *Ghettoi-kép* (Mendelsohn Kol Nidre), *Száguldó barbár* (Bartók: Allegro barbaro), *Promenade valsante* (Kodály: Valsette). 1937-ben a Milloss-csoport *Bayer: Babatündéré*t mutatja be matinéprogramjában.

A modern táncművészetet képviselő iskolák közül többen együtt dolgoztak *Hont Ferenc* és *Németh Antall* a Szegedi Szabadtéri Játékok első évtizedében is. Millossék fellépése tette emlékezetessé *Berczelli A. Károly* szegedi ihletésű *Fekete Mária* c. játékanak előadását. *Antos Kálmánnak* — a dóm karnagyának — muzsikájára készült a darab „Haláltánc”, amely a koreográfus szóelőestjeinek programjában a későbbi előadásokon is helyet kapott.

1933-ban a *Szentpál iskola* táncosai léptek fel a „Hont-féle Tragédia előadásában” és 1936-ban *Herceg Bizáncában*. *Szentpál Olga* és növendékei nemcsak a nagy lélegzetű szabadtéri színházi produkciókban léptek fel, hanem a Vajda János Társaság szegedi estjének egyik legfontosabb műsorszámát is adták. A „Szegedi Fiatalok” közössége nem csak szimpatizált a táncművészettel, hanem többen aktív művelői is voltak.

A gazdag tánc hagyomány ellenére a szegedi színház maga nem jeleskedett táncműsoraival. Előadásaiban a színésztáncok, táncbetétek — elsősorban operettekre gondolunk — szakmai és előadói szempontból is jól sikerültek, de a színház balett-együttesének életében csak két sokat ígérő periódusról szólhatunk. 1946—49 között *Zsedényi Károly*-, *Cieplinsky*-, *Harangozó*-, *Charrat*- és *Lőrinc*-koreográfiai kerületek itt színpadra. Mindezek úgy, hogy a kolozsvári színháztól, az opera- és balettegyüttestől nagyon sokan kerültek a szegedi társulathoz, s rövid időn belül együtt volt egy képzett balettcsoport a városban. Más alkalommal, más keretek között érdemes lenne visszatérni e három év alatt bemutatott koreográfiák elemzésére, most azonban elégedjünk meg *Lőrinc György*: *A csodálatos mandarin* koreográfiájának idézésével. (Lőrinc György egykori Szentpál- és Jooss-tanítvány, az Állami Balett Intézet és a Magyar Állami Operaház balettigazgatója később!) A szegedi bemutatón 1949. január 21-én került először eredeti szüzsével közönség elé Magyarországon a darab: „... a Mandarin úgy lép be, mint idegen, akin semmilyen aljasság, semmilyen kapzsiság nem fog, mert *egyetlenegy nagy érzés fűti*, amiért küzdenie érdemes, és amelynek jegyében minden halál felett diadalmaskodik. Amikor célját elérte, nyugodtan meghal. S az utca lányában lángra lobbantotta az igazi tüzet, élete első, mély és emberi érzelmét. Lőrinc Györgynek mint koreográfusnak és táncrendezőnek érdeme, hogy *A csodálatos mandarin*nak ez a tendenciája domborodott ki a szegedi esten. A színpadon valódi drámai feszültség uralkodott, s az ábrázoló eszközök maradéktalanul táncosak és maradéktalanul művésziek voltak.” Szeged fiatal, tehetséges táncosainak — Ősi Jánosnak, Bartos Irénnek és társaiknak — a főváros elszívó hatása hamarosan érvényesült, zömük felkerült az Operaház együttesébe, így jó évtizedig nem is beszélhetünk a színházban valódi balett-társulatról.

Hosszú hallgatás után, 1958-tól alakult ismét klasszikusan képzett táncosokból együttese a teátrumnak. Érdekes, a klasszikus-akadémikus nyelvtől már el-eltérő kompozíciók kerültek fokozatosan a repertoárba. Műveket a zeneileg igényes változtatáshoz koreográfusi invenciókról árulkodó fiataloktól és „befutott” művészektől egyaránt találunk a mintegy tízéves újabb életszakaszban. A hatvanas évek szellemi-társadalmi fellendülésének tükré a balett műsorrendje, de sajnos a kezdeti lendület fokozatosan csökken, s mire az évtized végére érünk, már ismét nincs a színházban elegendő táncos, nincs ki a meglévő emberekkel vállalhatná az alkotó munkát. Ebben a helyzetben az a tragikus, hogy ekkorra nevelődött ki, érett be alkotónak *Imre Zoltán*, aki táncos pályafutását is a Szegedi Nemzeti Színházban kezdte. E korszak végének két bemutatójáról idézünk. (A kritikák közül csak a szakmai lapok, illetve szakkritikusok recenzióiból, mintegy bemutatva azt is, hogy a szakma igenis tudott az együttes nehézségeiről, figyelmeztetett is a lehetőségekre és veszélyekre.) *Nádasi Margella*, a nagyszerű táncpedagógus és jószemű kritikus így írt az 1966 évi Szervánszky—Bach-bemutató kapcsán: „(a koreográfus) személyében olyan fiatal művészt ismertünk meg, aki felfedező útra indult, és útjáról értékes anyaggal tért meg. Ez annál meglepőbb... mert négy évvel ezelőtt egyenest Szegedre szerződött, tehát nem dolgozott tapasztalt koreográfus keze alatt, külföldön sem járt, sőt még Pestre is csak ritkán jutott el... Az est örvendetesen jól sikerült, és néhány gyenge pontot leszámítva igazolta Imre Zoltán bátor és meglehetősen érett tehetségét. A koreográfusi tehetség ritka jelenség nálunk, ezért ennek minden megnyilvánulását oly féltő gondal kell ápolni mint egy melegvázi virágot.” 1967-ben Corelli g-moll Concerto grossóját *Vágy és áhitat* —, *Milhaud*: *A világ teremtése* című kompozícióját pedig *Teremtmények* címmel mutatták be. A kritikus határozottan kiáll a művek értékei mellett, kiemeli a koreográfus — ismét Imre Zoltán —

gazdag és sokrétű formanyelvét, különleges muzikalitását, stílusérzékét. A dicsérő jelzők mellett azonban vészjelekre is felfigyelhetünk. „... a tánckar nagyon precízen dolgozik, s ez ismét a koreográfus felkészültségét dicséri... Nem próbált túlmenni azon a határon, amelyet a táncosok képessége szab meg... szerény eszközökkel is meglepő művészi hatást ér el... A bemutató a siker jegyében zajlott le. Imre Zoltán most is megállta a próbát, de még sok küzdelem áll előtte... Kíváncsú lenné, hogy Szeged megfelelő és elegendő létszámú balettegyütteshez jusson. Megérdemli!”

Mi történt? Státuszgondok, pénzhiány következtében egyszer csak elfogytak a táncosok, Imre Zoltán pedig külföldre szerződött. Néhány évvel az után, hogy egykori mesternője leírta: „a koreográfusi tehetség ritka jelenség nálunk...” Ha a színházból el is fogytak a táncosok, a város azért nem maradt tánc nélkül. Igaz, csak a nyári hónapokra, de az újra megindult Szegedi Szabadtéri Játékokon majd minden évben található egy-egy klasszikus nagybalettel, nem egyszer világhírű művészek, együttesek tolmácsolásában. Az 1959. évi programban (tehát már az újraindításakor) az a moszkvai Sztanyiszlavszkij — Nyemirovics Dancsenko Színház társulata lépett fel *Burmejszter: Esmeraldájával*, mely a következő évben egy nálunk ismeretlen művet, a *Jeanne d'Arc*-ot táncolta. Az orosz-szovjet nagybalettek mellett, mint a *Párizs lángjai*, *Zaharov: Bahcsiszeráji szökökútja* vagy *Csabukiani: Otellója*, egyre nagyobb teret kapott a Dóm téren a színpadi néptánc is, kezdetben a hivatásos együttesek — elsősorban a Magyar Állami Népi Együttes — és a Szovjetunióból érkezett hivatásos társulatok (Mojszejevék, az Ukrán Állami Táncegyüttes) révén. A magyar amatőr néptáncmozgalom fejlődése — a nemzetközi viszonylatban is egyedülálló kutatási programot és eredményeket felmutató néptánczene-kutatás háttérével — lehetővé tette, hogy Szeged otthont adjon (immár több mint húsz éve) a *Nemzetközi Szakszervezeti Néptánc Fesztiválnak*. E fesztivál kétévenkénti rendszere s a gálaműsor programja egyedüli a nemzetközi fesztiválok szerkezetében, immár hosszú idő óta ez az amatőr gála is része a nyári játékoknak. Napjainkra Szeged az amatőr néptáncmozgalom egyik bázisközpontja lett, s ezres nagyságrendben kifejezhető azoknak a fiataloknak a száma, akik maguk is gyakorló művelői a táncnak. Aki pedig saját maga is táncol — testélménye van róla —, értő szemmel nézi más ágazat produkcióját. Az immár harmadszor megalakult szegedi balettnak így nagy lélekszámú „táncos-nézőtábor” van, vagy lesz, ha az indulás szintjéhez tartja magát.

A JELEN: BESZÉLGETÉS BOKOR ROLANDDAL

A szegedi balett „életének harmadik periódusa” tehát az 1986/87-es évaddal indult. Nagyon fontos megjegyeznünk, hogy ez a „harmadik nekifutás” a korábbi gyakorlattól eltérően kezdődött. Nem beszélhetünk még valódi társulatról, amikor pedig már volt a színháznál megbízott társulatvezető, *Bokor Roland*. Személyében menedzser típusú vezető érkezett a színházhoz, majdhogy nem az „ellentáborból”, hiszen korábban tánckritikus-szakíróként ismerte a szakma. Vele most a céljairól, a színház vezetésével közösen kialakított művészi célkitűzéseiről beszélgettünk:

— Hogy a színház közel nyolc évig tartó renoválása befejeződött, és ismét a nagyszínházban játszhatott az együttes, úgy éreztem, létfontosságúvá vált a balettegyüttes megújítása. Nemcsak azért, mert a nagyoperákban fontos szerep jut a tánc-karnak, hanem azért is, mert Szegeden mindig volt igény a tánc iránt. Jelentős alkotások születtek a városban, jelentős táncos személyiségek kerültek ki a valamikori színházi együttesekből. Szeged az ország egyik legnagyobb lélekszámú városa, ahol nagyon sok a táncot, annak valamely ágát amatőrként, de magas fokon művelő fiatal, s van egy nagyon széles intellektuális réteg is, amely fogékony a táncművészetre. Úgy éreztem, minden megérett arra, hogy Szegeden ismét megalakuljon a balettegyüttes. Műsorpolitikájában nem a Pécsi és nem a Győri Balett mintájára szervezett együttest szeretnénk. Ezt már eleve kizárja az is, hogy nincs a

társulatnak állandó vezető koreográfusa sem. Művészeti tanácsadónk Imre Zoltán, ám az ő feladata nem azonos a vezető koreográfuséval. Olyan, részben utánjátszó, együttest szeretnének, amelyik felvállalja az ismert, nálunk még nem, vagy nagyon régen játszott korszakos jelentőségű táncalkotások bemutatását is. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy kizárólag ilyen műveket tervezünk, de évenként egy-egy mű bemutatása szándékunkban áll. Gondolok itt *Tetley*, *Tudor* vagy *Jooss* művére. Nemcsak korábbi alkotásokról van szó, mint Jooss: *Zöld asztala*, hanem elképzelhetőnek tartom kortárs alkotások, mint például a *Cunningham*-mű színpadra állítását is.

— Nem gondolkoznak tehát úgynevezett nagy klasszikus balettekben?

— Nem, bár terveink között szerepel *A hatyúk tava*, de *Vámos György* koreográfiai változatában.

— Az együttes nem tradicionális, klasszikus esttel mutatkozott be, s a premier kuriozitásához tartozott, hogy bár magyar alkotók műveivel, ám közülük egyik sem itthon dolgozik.

— Tudatosan vállaltuk az est — mondhatjuk — hungarológiai jellegét. *Barbay Ferenc*, Imre Zoltán és *Vámos György* jelentős táncalkotók a nagyvilágban. Egy korosztály képviselői, s bár egymástól távol élnek, alkotnak, s munkáikban egyéniségükön átszűrve — de nem plágiumként — megjelennek a világ táncművészetének legfontosabb áramlatai; gondolkodásmódjuk, alkotói attitűdjük jellegzetesen magyar. Ismerje meg a magyar közönség is műveiket. Eredetileg a magyar koreográfusok doyenjének, *Milloss Aurélnak* úgynevezett *Ósmandarinját* is szeretnénk volna műsorra tűzni. Ez sajnos, az idős mester betegsége miatt, pillanatnyilag nem sikerülhetett, viszont nem mondtunk le róla, hiszen az 1942-es milánói siker után fogadta el a zene- és a táncos világ A csodálatos mandarin táncszínpadi alkotásaként, amit *Bartók* és *Milloss* hazájában is illene már bemutatni. A színház főzeneigazgatója, *Oberfrank Géza*, nagy segítségünkre van. Úgy érezzük, személyes ügyének tekinti a balettegyüttes létét, működését. Kevés főzeneigazgató vállalja a balettestek karmesteri feladatát. Az ő személye is grancia arra, hogy programjainkba eddig sem, ezután se kerülhet zeneileg igénytelen alkotás. Mindez nagyon fontos dolog egy társulat művészi profiljának kialakításában.

— Hogyan alakul az együttes összetétele, létszáma?

— Nagy szó, hogy a kezdeti tizenhat főről harminckettőre tudtuk növelni a státuszok számát. Természetesen dolgoznak az együttesrel művészek félstátuszban is, mint például *Lovas Pál*, *Metzger Márta* vagy *Sárközi Gyula*. Tulajdonképpen ezt a lehetőséget sem akarnám megszüntetni, mert úgy érzem, nagy hűzöerőt jelent az érintett, kiforrott művészek jelenléte. Ugyanígy szeretnénk továbbra is, egy-egy szerep erejéig, vendégművészekkel dolgozni. Ha visszaemlékezem a bemutatkozásunk előtti próbaszakaszra, pedagógiai és művészi szempontból egyaránt meghatározó volt — az érettebb és a fiatal táncosoknak —, hogy együtt dolgozhattak *Pártay Lillával*, *Szakály Györggyel*. De *Harangozó Gyula*: *Polovec táncai* is sokat jelentettek az együttesnek *Sebestyén Katalin* betanító munkájával, szinte sokkoló volt a hatás.

— Mit tervez a társulat?

— Lehetőséget kaptunk egy kísérletibb jellegű kamaraestre. Tárgyalásaink szerint *Csarnóy Katalin*, *Dózsa Imre* és *Krámer György* készítené egy-egy koreográfiát az együttesnek. Ezt a műsort a Kisszínházban szeretnénk bemutatni. Az operagyüttesrel közös műsorban, úgynevezett „olasz est” keretében, *Pergolesi: Stabat Materének* koreográfiai átiratát készíti el Imre Zoltán. Az 1988/89-es szezonban *Ravel*-estet tervezünk. A *La Valse*-ot *Pártay Lilla*, a *Pavane egy infánsnő halálára* című művet *K. Drzewieczyk*, a *Bolerót Gigi Cacineanu*, a *Daphnis* és *Chloe*-t pedig Imre Zoltán készítené el.

KÖVÁGÓ ZSUZSA

IDÉZETT CIKKEK:

1. A „Segítség” ünnepe. Pesti Napló, 1887. aug. 22.
2. *Rabinovszky Máriusz*. A Csodálatos Mandarin. Színház és Mozi, 1949. febr. 9.
3. *Nádasi Marcella*: Két új táncjáték Szegeden. Muzsika, 1966. 7. sz.
4. *Nádasi Marcella*: Két táncjáték Szegeden. Muzsika, 1977. 8. sz.